

§ 18. Velikost (absolutní počet) obyvatelstva.

I. Absolutní čísllice obyvatelstva ve státě závisí jednak

- a) na velikosti jeho území (teritoria) k osazení způsobilého (tedy kromě jezer, hor, ledovců a pod.), jednak
- b) na hustotě zalidnění.

Vedle kulturního a hospodářského stavu a zdatnosti obyvatelstva i vedle politické a hospodářské jeho organisace jest absolutní čísllice obyvatelstva základem fyzické moci a hospodářské výkonnosti státu : velký stát může snáze prováděti nákladnější řízení technickohospodářská - průplavy, tunely - i poskytovat občanům mocnější opory a přispění hmotného i mravního (Angličan i Američan v cizině, již v Římě "civis romanus sum"). Počet obyvatelstva ve státě rozhoduje dále o rozsahu i způsobu, celkové produkce v národě i o dosažitelném stupni hospodářské jeho soběstačnosti (protivy Rusko a Spojené Státy "země neobmezených možností" s jedné a Švýcarsko, Belgie a Holanď s druhé strany) a účinkuje i na formy hospodářských vztahů (co je u malých států obchodem vnějším, jest u velkých namnoze vzájemnou výměnou produktů mezi jednotlivými součástmi téhož státu) i na rozdělení statků a na hospodářské postavení jednotlivců (ve velkém národě širší trh a větší odbyt a tím možnost větší

dělby práce, zvl. specialisace, a lepšího využitkování technických pokroků, zvýšená soutěž, avšak i rozmnožení příležitostí pracovních.

II. Význam teritoria jakožto nezbytného podkladu pro populační, hospodářské i politické rozpětí státu roste nesmírně, čím více stoupá jednak zalidněnost (hustota populace), jednak podmaňování přírody člověkem. Čím více stoupá zalidněnost, tím více roste absolutní rozdíl mezi počtem obyvatelstva států teritoriálně rozsáhlých oproti státům skrovného teritoria, t. j. státy velké jsou početně poměrně vždy větší a větší, státy malé jsou poměrně vždy menší, a čím větší je základní (absolutní) číslice obyvatelstva, tím větší jest jeho vzrůst, i když by relativní číslice vzrůstu byla stejná u státu teritoriálně malého jako velkého. Na př.

	kolem r.	1800	1900	1910	absolut. přírůst 1800-1910
V. Brit. a Irsko		15.7	41.5	45.3	29.6
Francie		27.2	39.0	39.2	12.0
Německo		24.8 (1816)	56.4	64.9	40.1
Rak.-Uhersko		24.3	43.2	49.5	25.8
Rusko evrops.		38.3	115.9	136.21	97.9

rozdíl oproti Rusku v letech

	1800	1900	1910
V. Brit. a Irsko	22.6	74.4	90.9
Francie	11.1	76.9	97.0
Německo	13.5	59.5	71.3
Rak.-Uhersko	14.0	72.7	86.7

Rozumí se, že i u států co do teritoriální velikosti poměrně blízkých může rozdílný populační vývoj způsobiti veliké posuny vzájemného poměru populačního (v.dole) při populačním vývoji.

V poměrné roztržitosti území na jednotlivé státy a státečky vynikala, pokud s dosavadní znalostí historie světové souditi lze, především Evropa. Následkem mírného podnebí, bohatého rozčlenění pobřežního a poloostrovní povahy Evropy, které z ní činily konečný cíl stěhování národů asijských, vzniklo v Evropě historickým vývojem poměrně velmi mnoho států, jichž počet teprve od konce středověku tendencí k organisování velkých států (Španělsko, Francie, Anglie, Rakousko) a v 19. století zmohutněním citu národnostního (Itálie, Německo) silně byl zmenšen. Nicméně zbývalo ještě do světové války v Evropě 25 států (čítáme-li Rakousko-Uhersko, Švédsko-Norsko a Rusko-Finsko vždy za jediný stát), takže při skrovném celkovém plošném rozsahu Evropy mnoho států evropských mělo jen malé území, a i státy, které dle velikosti svého území a ještě více dle počtu svého obyvatelstva čítaly se k velmocem - Rusko, Rakousko-Uhersko, Německo, Anglie, Francie a Itálie nemohou se co do území (kromě Ruska) srovnávati s velikými státy asijskými a americkými.

Účinkem světové války, zejm. rozpadem Rakousko-Uherska a odloučením četných území od Německa (Gdansk,

Klajpeda, dočasně i saarské území) od Ruska (Ukrajina, Polsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Finsko), počet drobných a středních států v Evropě na úkor bývalých velmocí ještě stoupl, čímž vzrostly také obtíže pro zbylé i pro nové státy po četných stránkách národohospodářských (valutní, finanční, obchodněpolitické, železniční atd.) a problém malých států nabyl akutnosti. Podle dosavadních možných přehledů statistických lze podati tento přehled dnešního plošného rozsahu a obyvatelstva v Evropě u srovnání se stavem předválečným :

Koncem r. 1913.

<u>Evropa.</u>	Plošný rozsah km ²	Obyvatelstva
Švédsko	448.278	5,639.000
Norsko	322.909	2,459.000
Dánsko	145.217	2,956.000
Vel. Britanie a Irsko	314.795	46,791.000
Nizozemsko	34.186	6,213.000
Lucembursko	2.586	268.000
Belgie	29.451	7,639.000
Německo	541.181	67,384.000
Rak.-Uhersko	676.615	52.970.000
Černá Hora	14.180	435.000
Srbsko	87.300	4,600.000
Albánsko	28.000	850.000
o	120.060	4,821.000
Uharsko	114.017	4,753.000

Koncem r. 1913.

	Plošný rozsah km2	Obyvatelstva
Turecko	26.100	1,891.000
Rumunsko	137.902	7,640.000
Rusko s Finskem	5,456.208	144,344.000
Portugalsko	91.948	6,080.000
Španělsko	505.197	20,356.000
Andorra	453	5.000
Francie	536.464	39,700.000
Monaco	21	20.000
Švýcarsko	41.298	3,882.000
Liechtensteinsko	159	11.000
Italie	286.610	35,598.000
San Marino	59	11.000
Úhrnem	9,961.194	467,316.000

V říjnu 1920.

	Plošný rozsah v km2	Obyvatelstva
Švédsko	448.278	5,880.000
Norsko	322.909	2,640.000
Dánsko	44.318	3,250.000
Island	104.785	93.000
Vel. Británie a Irsko	314.795	48,000.000
Nizozemsko	34.186	6,880.000
Lucembursko	2.586	270.000

V říjnu 1920.

	Plošný rozsah v km ²	Obyvatelstva
Belgie	30.440	7,700.000
Německo	472.423	61,000.000
Saarské území	1.924	658.000
Gdansk	1.850	357.000
Klaipeda	2.300	140.000
Rakousko	81.879	6,413.000
Československo	140.486	13,596.000
Maďarsko	92.500	8,200.000
Jihoslavie	225.000	14,500.000
Albánsko	28.000	800.000
Řecko	150.884	5,600.000
Bulharsko	87.445	3,900.000
Turecko	---	---
Rumunsko	292.000	15,400.000
Ukrajina	---	---
Rusko	---	---
Finsko	377.426	3,350.000
Polsko	360.000	27,000.000
Litva	---	---
Lotyšsko	64.856	1,628.000
Estonsko	67.750	1,750.000
Angalsko	91.948	6,500.000
sko	505.197	21,700.000

V říjnu 1920.

	Plošný rozsah v km ²	Obyvatelstva
Andorra	453	5.000
Francie	550.986	38,000.000
Monaco	21	20.000
Švýcarsko	41.298	4,100.000
Liechtensteinsko	159	12.000
Italie	310.776	39,000.000
San Marino	59	12.000
	<hr/>	<hr/>
Úhrnem	9,961.194	467,000.000

Příznivá poloha přímořská, silný vzrůst obyvatelstva a zvl. snaha rozšířiti mocenský obvod hospodářský i politický vedly státy evropské již od staletí k nabývání osad mimoevropských zejm. zámořských. V minulosti vynikaly koloniální državou Španělsko, Portugalsko, Nizozemí a Dánsko, nyní Anglie, Francie, Rusko, v poslední době i Německo, které prohrou ve světové válce své zámořské osady vesměs ztratilo, pak Itálie a Belgie. Přes tři pětiny (60 2 %) plošného obsahu zemí mimoevropských nalézá se dnes pod panstvím států evropských.

III. Pro hospodářství světové není bez významu ani celkový počet obyvatelstva zeměkoule ani rozvržení jeho na jednotlivé díly světa a zejm. na obyvatelstvo kultury evropské a mimoevropské. Zjištění tohoto obyvatelstva arci je velmi nesnadné a jeho výsledky dosud jen nespolehlivé. Od

pol. 17. (Riccioli Mayr I 43 1672) až do polou 18. století (Süßmilch "Göttliche Ordnung und die Veränderungen des menschlichen Geschlechtes" 1742) páčeno obyvatelstvo zeměkoule s oblibou okrouhle na 1 miliardu, pro rok 1891 dospěl Wagner a Suppan k asi 1480 mil., pro r. 1920 udávají se (s výhradou, že po válce nebyla ještě ani v kulturních zemích vesměs nová sčítání lidu provedena) tyto čísllice :

	km2	obyv.	Levasseurov odhad pro r.1908 v mil.
Evropa	9,969.767	468,137.000	437
Asie	44,444.614	895,350.000	851
Afrika	29,803.611	136,178.000	126
Amerika	41,157.309	204,127.000	161
Australie a Oceanie	8,948.610	7,995.000	51
polár.obvody	12,669.510	15.000	---
úhrnem	146,993.427	1711,802.000	1626

Podle Levasseurova odhadu připadá z 510 mil. km2 celkové plochy zeměkoule 139 mil. km2 čili něco přes 1/4 na plochy obývatelné, skoro 3/4 tedy na moře a půdu nehostinnou. Ve statistikách jednotlivých států jest lišiti, odpočítává-li se (pro zjištění hustoty obyvatelstva) plocha absolutně neobyvatelná čili nic (na př. veliká jezera americká, africká, pouště, ledovce a pod.). Vůbec je pouze asi 60 % všeho obyvatelstva světa zjištěno sčítáním (a i to nemívá vesměs

stejné hodnoty), zbývajících asi 40 % (přes 600 mil.) je vypočteno pouze odhadem, t.j. soudí se na počet obyvatelstva z počtu vojska, domů, rodin, z frekvence porodů a úmrtí, z konzumpce, z došlých daní a j.). Nejistota v konečných číslicích celkového obyvatelstva zeměkoule působí zejm. demografické odhady pro Čínu (které ještě v r. 1891 kolísaly mezi 250 a 433 mil.) a pro Afriku, která byla (stejně jako Asie) co do lidnatosti dříve silně přeceňována.

V Čechách bylo starými konskripcemi napočteno přítomného občanského obyvatelstva (bez vojska)

roku	1754	1,941.284	1837	4,001.025
"	1786	2,745.327	1846	4,347.962
"	1817	3,163.075	1850	4,385.895
"	1826	3,686.363	1857	4,715.525

a podle sčítání lidu na základě sčítacího zákona z r. 1869 obyvatelstva přítomného (i s vojskem)

na 1 km²

roku	1869	5,140.514	98	1900	6,318.397
"	1880	5,560.819	107	1910	6,781.963
"	1890	5,843.094	113		

Při sčítání lidu ze dne 15. února 1921 bylo v celé republice československé na ploše 140.485 km² napočteno 13,595.816 osob (jen o 785 víc než v r. 1910); na 1 km² tedy 97. Podle zemí měly u srovnání s r. 1910 obyvatel:

	1910	1921	více či méně o	v %
Čechy	6,781.963	6,664.932	- 117.031	- 1.7
Morava	2,633.027	2,660.737	+ 27.710	+ 1.1
Slezsko ...	656.442	670.937	+ 14.495	+ 2.2
Slovensko .	2,926.824	2,993.479	+ 66.655	+ 2.3
Podkarp.Rus	598.345	605.731	+ 7.386	+ 1.2.

§ 19. Hustota (relativní počet) obyvatelstva.

I. Hustotou obyvatelstva zoveme číselný poměr mezi velikostí plochy a velikostí obyvatelstva v určitém obvodu neboli poměr počtu obyvatelstva k jednotce plochy jím obývané. Sčítání obyvatelstva podává nám jeho absolutní počet, číselný poměr tohoto počtu k půdě podává nám relativní (specifickou) číslici obyvatelstva.

1.) Příčiny rozdílné hustoty obyvatelstva v různých obvodech (nehledíc k jeho nahromadování se v určitých sídlech městských či venkovských) jsou jednak

a) přirozené, j. poloha (k rovníku i k mořské hladině, tedy zeměpisná šířka i absolutní výška nad mořem), podnebí, tvar povrchu zemského, geologické složení a úrodnost půdy, přirozené dráhy dopravní a pod.), jednak

b) hospodářské a politické (t. j. vznik průmyslu, zřízení železnic a průplavů, zavedení dělitelnosti půdy, pozemkové meliorace, svoboda pohybu, volby zaměstnání a sňatků a j.,